

LBRIS

We know
books

JOHN MEYENDORFF

ORTODOXIE ȘI
CATOLICITATE

ediția a doua, revizuită și adăugită

Traducere din limba franceză,
note și introducere
dr. prof. Călin Popescu

editura
Σοφία

București

Cuprins

<i>Meyendorff și ecumenismul de sorginte patristică</i>	7
Introducere	25
Taine și ierarhie în Biserică	27
Organizarea bisericească în istoria Ortodoxiei	47
Primatul roman în tradiția canonică până la Sinodul de la Calcedon	89
Bizanțul și Roma – încercările de unire	129
Tradiția Bisericii și tradițiile omenești	145
Suntem noi într-adevăr Biserica una?	163
Vatican II	177
Semnificația Reformei în istoria creștinismului.	213
<i>Trimiteri bibliografice</i>	245

Introducere

Sub titlul *Ortodoxie și catolicitate*, reunim o serie de articole publicate, între 1954 și 1964, în diferite periodice, toate fiind scrise în vederea realizării ediției de față. Ceea ce dă unitate acestor studii nu e stilul sau metoda – unele au caracter de cercetare istorică și sunt întărite cu un aparat științific, iar altele se adresează cititorului mai direct, abordând probleme generale. Unitatea acestei culegeri o dă faptul că toate articolele, într-o formă sau alta, tratează despre unitatea Bisericii. Un ortodox, de formație și cultură occidentală, meditează asupra acelor probleme care se pun de obicei atunci când Biserica sa e confruntată cu romano-catolicismul sau protestantismul. Această confruntare îl îndeamnă la un examen de conștiință, o reflecție critică asupra rolului și responsabilității Ortodoxiei istorice în dialogul ecumenic. Această reflecție este centrată pe noțiunea de catolicitate a Bisericii, și se sprijină pe convingerea că ecumenismul actual riscă să cadă într-o desăvârșită banalitate dacă nu va înțelege că doar o Biserică unică, cu

adevărat „catolică”, adică deopotrivă „deschisă” și „adevărată”, poate fi luată în *serios* de lumea contemporană.

Existența istorică și concretă a acestei Biserici nu este – și nu va fi vreodată – doar rezultatul eforturilor omenești. Unitatea ei nu se poate negocia sau organiza, însăși existența ei depinzând de experiența directă a unui Dumnezeu viu și întrupat: „Unde e Iisus Hristos, acolo e Biserica catolică”, scrie, la sfârșitul secolului I, Sfântul Ignatie al Antiohiei. Așadar, Biserica nu are o existență autonomă, independentă de Capul și de Duhul ei. Iar unitatea sa nu poate fi despărțită de celelalte „însușiri” ale ei: sfințenia, catolicitatea, apostolicitatea.

A recunoaște toate aceste lucruri nu înseamnă a afirma că efortul ecumenic ca atare trebuie neglijat, însă acest efort va fi unul zadarnic dacă nu-și va afla impulsul său printr-o contemplație spirituală și dezinteresată a Aceluia Care este „Calea, Adevărul și Viața”.

Taine și ierarhie în Biserică

Dialogul ecleziologic prilejuit de apariția cărții lui O. Cullmann¹ despre Sfântul Petru reprezintă o evidentă dovadă împotriva îndoielilor celor care încă mai socotesc imposibilă o înțelegere reciprocă mai bună între gândirea teologilor „proveniți din Reformă” și cea a celor aparținând tradiției „catolice”. Problema istoriei mântuirii, abordată de autor și în operele anterioare, a fost discutată, în cadrul acestui dialog, sub toate aspectele, și în special sub acela esențial, referitor la relația dintre Jertfa unică a lui Hristos și prezența Lui în Biserică. Cea mai mare parte a problemelor care îi despart astăzi pe creștini ține de răspunsul pe care îl dau la această întrebare despre rolul Tradiției, al succesiunii apostolice, al Tainelor.

Vom căuta să arătăm aici legătura care există între aceste probleme. Căci, într-adevăr, ele au fost adeseori compartimentate abuziv de către teologia medievală apuseană, ceea ce a dus la reacția reformatoarelor, care s-au mulțumit, în

¹ *Saint Pierre, disciple, apôtre, martyr*, Neuchâtel-Paris, 1952.

general, să suprimă acele compartimente pentru care n-au găsit o legătură directă cu mesajul neotestamentar – acesta fiind mai cu seamă cazul Tainelor și al Tradiției.

Redând Tainelor locul care li se cuvine în *Noul Testament*¹, prof. Cullmann repune în discuție problema ecleziologică în ansamblul ei, nu doar un aspect izolat. Și credem că, într-adevăr, problema Tradiției și cea a ierarhiei post-apostolice se leagă strâns și inseparabil – atât istoric, cât și doctrinar – de natura sacramentală a Bisericii. Doar în funcție de faptul că Biserica este un organism sacramental, în ea Adevărul e prezent în chip viu și neîntrerupt, și există un „cin” necesar celebrării cultului. Această relație între natura sacramentală a Bisericii și ordinea ierarhică este astăzi unanim recunoscută, chiar și de aceia care nu le recunosc, nici pe una, nici pe cealaltă, ca părți integrante ale mesajului creștin². Și dacă O. Cullmann, în cartea sa consacrată „Tradiției”, refuză să lege de doctrina sa privind Tainele doctrina unei ierarhii propovăduitoare, e pentru că el consideră succesiunea apostolică doar ca o formă de cooptare individuală în colegiul apos-

¹ Vezi mai ales *Les Sacrements dans l'Évangile johannique*, Paris, 1951.

² E. Brunner consideră că originea unei Biserici ierarhizate, care trădează, după el, principiile *ἐκκλησία*-ei Noului Testament, se află tocmai în apariția Tainelor (*The Misunderstanding of the Church*, London, 1952, pp. 74 sq.); rezultă că trebuie admisă în mod necesar ierarhia, ca parte integrantă a doctrinei nou-testamentare a Bisericii, dacă admitem Tainele.

tolilor – exclusă de concepția nou-testamentară a apostolatului¹.

Exegeza romano-catolică consideră pasajul de la Mt. XVI, 18, despre întemeierea Bisericii pe Petru, ca fiind expresia unui principiu fundamental pentru acest „cin” ecleziastic. Și, într-adevăr, nici o exegeză serioasă, dacă nu îi neagă autenticitatea – aproape incontestabilă – nu poate să nu îi recunoască acestui verset, în care Hristos se referă expres la viitorul comunității pe care intenționează să o întemeieze, o importanță excepțională. Totuși, problema exegetică pe care o ridică acest pasaj nu se reduce doar la întrebarea dacă Biserica se întemeiază pe *credința* lui Petru, conform vechii și unanimei tradiții patristice, îmbrățișată de reformatori, sau pe însăși persoana lui. Ci, după cum au scos în evidență criticile catolice, principala problemă o reprezintă mai degrabă chestiunea eventualei succesiuni a lui Petru, căci, pentru tradiția catolică – și ortodoxă –, nu se poate vorbi de Biserică fără ca acest termen să implice o permanență neîntreruptă în istorie. De aceea, cercetarea noastră trebuie să se îndrepte mai întâi asupra sensului exact pe care Domnul a voit să îl dea realității centrale despre care vorbește versetul – „Biserica”; de sensul dat acestui cuvânt va depinde concepția noastră în privința întemeierii pe Petru.

¹ O. Cullmann, *La Tradition*, Delachaux-Niestlé, 1953.

Pentru tradiția zisă „catolică”, prin opoziție cu cea născută din Reformă, Biserica este un organism sacramental, care actualizează, de-a lungul istoriei, actul unic și definitiv împlinit de Hristos, la un moment anumit al timpului. Hristos este prezent în mod real în comunitatea creștină, și această prezență constituie misterul lui Hristos și al Bisericii, ce restituie umanității intimitatea ei pierdută cu Tatăl, și anticipează venirea a doua a Fiului Omului. Trebuie însă să ținem seama că, atunci când vorbim în termenii, sau ne raportăm la teologia pauliniană a Bisericii-Trup al lui Hristos, conceptul de Biserică-organism se aplică în primul rând adunării euharistice locale, „Bisericii lui Dumnezeu care este în Corint” (I Cor. 1, 2; II Cor. 1, 1 etc.), în Roma sau în Antiohia... Atunci când Sfântul Pavel vorbește de „mădulare” ale acestei Biserici, el are întotdeauna în vedere exclusiv persoane, iar nu comunități, care, la rândul lor, sunt „Biserici” (Gal. 1, 2), aceasta însemnând că în ele Trupul lui Hristos se realizează în întregul lui. Nu e de competența noastră să examinăm aici dacă sensul termenului ἐκκλησία în *Noul Testament* se reduce doar la cel de adunare creștină locală¹, însă e evident că nimic n-ar putea fi mai străin de teologia pauliniană decât a socoti prezența lui Hristos într-o comunitate ca fiind una doar parțială.

¹ Acesta e punctul de vedere al Părintelui Afanasieff, *La Cène du Seigneur*, Paris, 1952 (în lb. rusă), pp. 9-19.

Or, aceasta este concepția la care duce o eclezio-logie ce face din Biserică întâi de toate un organism universal din punct de vedere geografic, pentru care comunitățile locale sunt doar părți¹. Dacă acest organism ar fi adevăratul Trup al lui Hristos, atunci, fără îndoială, părți ale acestui organism ar fi ceea ce constituie Biserica Corintului, a Ierusalimului sau a Romei – aceasta din urmă ocupând desigur funcția de Cap. Dar, oare această concepție se potrivește cu cea a unui Ignatie al Antiohiei, pentru care: „Unde e Hristos, acolo e Biserica catolică”², adică Trupul întreg al lui Hristos, reprezentat de comunitatea euharistică locală, avându-l pe episcop drept cap?

Mai ales într-o chestiune, remarca precedentă e de natură să facă lumină: relația dintre Apostolat și ierarhia apostolică apărută din el. De la bun început, o foarte clară caracteristică istorică distinge între apostoli și episcopi: cei dintâi au primit de la Hristos o misiune universală de propovăduire (Mt. 18, 19)³, pe când ceilalți și-au limitat

¹ Vezi pe această temă un articol foarte clar al Părintelui Schmemmann, care tratează aceeași problemă în funcție de implicațiile ei în ecumenism: „Unity, division, reunion in the light of orthodox ecclesiology”, *Theologia*, XXII, Atena, 1951.

² Epistola către smirneni, VIII, 2.

³ Aceasta îi privește în aceeași măsură pe Cei Doisprezece, ca și pe misionarii itineranți care purtau titlul de „apostoli”. „Didahia” este cât se poate de explicită în privința lor: „Orice apostol sosind la voi să fie primit ca Domnul; dar el nu va rămâne decât o singură zi, sau o a doua, în caz de nevoie; dacă el rămâne trei zile, este un profet fals” (XI, 4-5). Timotei și Tit au aparținut în mod cert acestei categorii de misionari itine-

câmpul lor de acțiune pastorală la o singură comunitate locală. Ar fi prea facil să explicăm acest fapt numai prin simple rațiuni de comoditate, de altfel contestabile. Dimpotrivă, trebuie să vedem aici o necesitate ecleziologică, care le definește pe fiecare dintre cele două slujiri după funcția ce-i este proprie, fără a nega legătura de succesiune dintre ele.

Martori vii și direcți ai Învierii, Cei Doisprezece s-au dedicat cu precădere propovăduirii Evangheliei. Funcția lor de martori ai unui fapt istoric e cea care le definește cel mai bine slujirea, și în această funcție erau de neînlocuit. Rolul lor nu era de a prezida comunitățile locale, ci de a vesti Evanghelia întregii lumi. Cu toate că ar fi avut puterea s-o facă, ei de regulă nu administrau Tainele: Sfântul Pavel, a cărui slujire e asimilată cu a lor, „nu e trimis ca să boteze” (*I Cor.* 1, 17)... Misiunea lor consta în principal din întemeierea de Biserici, ce se organizau după o rânduială care, la începutul secolului al II-lea, apărea cu totul uniformă, fiind determinată de caracterul sacramental al prezenței lui Hristos în Biserică.

Documentele de care dispunem nu ne permit să afirmăm cu certitudine existența unui „episcopat monarhic” în toate bisericile din secolul I¹,

ranți, deși este posibil ca „răgazul șederii” indicat de „Didahie” să nu fi fost respectat pretutindeni la fel.

¹ Vezi și J. Colson, *L'Évêque dans les communautés primitives*, colecția *Unam sanctam*, 21, Paris, 1951.

unele comunități fiind conduse poate de un colegiu de prezbiteri. În schimb, putem afirma că nu a existat niciodată biserică creștină în care Masa Domnului să nu se fi celebrat. Dacă cercetăm textele referitoare la Biserica-Mamă a Ierusalimului, sau pe cele care ne descriu comunitățile pauliniene răspândite în bazinul mediteranean, vom regăsi pretutindeni același rol esențial jucat de adunarea locală a creștinilor, reuniți la Cina euharistică. Or, prin forța lucrurilor, cineva trebuia să ocupe, la fiecare adunare, locul Domnului. Nu putem ști dacă, în unele biserici, prezbiterii nu ocupau pe rând acest loc, dar știm că, la începutul secolului al II-lea, Sfântul Ignatie al Antiohiei vorbește deja despre episcopat ca despre o instituție de la sine înțeleasă, pentru că, peste puțină vreme, Sfântul Irineu să întocmească listele episcopale ale Bisericilor răspândite în întreaga lume romană.

Doctrina Sfântului Ignatie despre episcopat este binecunoscută: „el șade în locul lui Dumnezeu, prezidând comunitatea” (*προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον θεοῦ*)¹, în vreme ce prezbiterii, care îl înconjoară, îi închipuie pe apostoli. Cina este astfel reprodușă deplin în fiecare comunitate creștină. Autoritatea episcopului se exercită deci în adunare, și în funcție de locul său în adunare – locul său este cel al lui

¹ *Magn.* VI, 1, și *Trall.* II-III, 1-2.